

Chrappán Magdolna

ELÉGEDETTSÉG ÉS MOBILITÁSI ESÉLYEK A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN VÉGZETTEK KÖRÉBEN

A diplomás mobilitási szándékok és esélyek az utóbbi időben nemcsak a közbeszédben gyakran hallható problémák (megélhetési külföldre vándorlás elsősorban az egészségügyi területről) miatt aktuálisak, hanem azért is, mert az európai uniós felsőoktatási térséghez, konkrétan a Bologna-folyamathoz való csatlakozásunk következtében már a felsőoktatás minden szintjén alapvető hallgatói lehetőség a külföldi ösztöndíjak igénybevétele hosszabb-rövidebb időszakra. Ennek természetes következménye, hogy a felsőoktatásból kikerülő hallgatók számára a hazai és külföldi mobilitás generációs élmény.

A mobilitás szakterületi aspektusból egyik legérdekesebb csoportja a pedagógusoké, hiszen a diploma és a mögötte álló szaktudás meglehetősen heterogén a külföldi mobilitás szempontjából. Nyilvánvalóan teljesen más esélyekkel indul a külföldi munkavállalás terén egy tanító, egy magyartanár,¹ mint egy természettudományos tanár vagy egy gyógypedagógus. A korábbi vizsgálatok azt mutatják, hogy a pedagógus végzettségűek kevésbé mobilisak más diplomásokhoz képest, és amennyiben mégis, akkor nem elsősorban a szakmájukban helyezkednek el (Györgyi, 2010; Varga, 2010; Sági–Ercsei, 2012; Varga, 2012). Ez még azzal a megállapítással is kiegészíthető, hogy a pályaelhagyók körében nagyobb arányt képviselnek a jobb tanulmányi eredményű (jobb képességű) pedagógusok (Varga, 2007).

A mobilitás vizsgálatokor a külföldi és a hazai mobilitást is vizsgálni kell, adataink azonban azt mutatják, hogy a pedagógus végzettségűek körében a külföldi tanulás és munkavégzés nem erős prioritás. A később bemutatandó mintában a külföldi munkavállalás aránya 8 százalék, a külföldi tanulmányok aránya pedig nem éri el az 5 százalékot. Éppen ezért a külföldi mobilitás részletes elemzése ez alkalommal irreleváns, bár fontos megjegyezni, hogy azok a pedagógus végzettségűek, akik jelenleg is külföldön dolgoznak, nagy valószínűséggel nem is szerepelnek a mintában. A mobilitási hajlandóságra így csupán a tanulmányok előtti és alatti külföldi tanulási és munkavállalási arányokból következtethetünk. A hazai mobilitás tekintetében a pályán maradást elemezzük, valamint azt is meg tudjuk vizsgálni, hogy a pedagógus végzettségűek milyen mértékben szakadnak el magától a pedagógiai tevékenységtől. A hazai mobilitás tekintetében az elmúlt évekre jellemző paraméterek nem javultak,

¹Feltételezve azt, hogy a szakmájában kíván elhelyezkedni, és a szükséges nyelvtudással is rendelkezik.

ma is egy pangó, csekély mobilitási rátával bíró szakmával és intézményrendszerrel találják szembe magukat azok, akik a pedagóguspályán kívánnak elhelyezkedni. Úgy tűnik azonban, hogy ez jellegzetesen csak bizonyos szakmaterületek esetében jelent elhelyezkedési nehézséget (leginkább a tanítók és az óvodapedagógusok között), épp ezért a sommás megállapítás nem teljesen indokolt. Vannak – még inkább: a közeljövőben lesznek – olyan pedagógiai területek, ahol növekszik majd a kereslet (leginkább a természettudomány és a szakképzés bizonyos területei tűnnek ilyenek).

A Frissdiplomások 2011 adatbázisából a továbbiakban a pedagógusképzés képzési terület adatait elemezzük. A mintán belüli „pedagógus-alminta” a következőképpen alakult ki: az almintába tartozónak tekintjük az egyértelműen pedagógusvégzettségként definiált szakokat (óvodapedagógus, tanító, gyógypedagógus, közismereti tanárszakok), továbbá az ún. szakmai tanárszakokat (pl. a mérnök-tanár-szakok) és a szakoktatói végzettségeket. Utóbbi kettő nem a pedagógusképzési, hanem a diszciplináris területhez sorolódik (agrár, egészségügy, gazdasági, műszaki), ugyanakkor a képzések a tanári tevékenységre készítik fel, ezért tartjuk indokoltnak a pedagógusképzési területhez sorolást.

Az így kialakult mintában 57 különböző pedagógiai végzettség szerepel, ebből alakítottunk ki 5 almintát (1. táblázat).

1. táblázat. A pedagógus-alminta és megoszlása

N = 1544

Alminta	Gyakoriság (fő)	Gyakoriság (%)
Óvodapedagógusok	339	22,0
Tanítók	394	25,5
Tanárok ²	530	34,3
Szakoktatók ³	59	3,8
Gyógypedagógusok	222	14,4
Összes	1544	100,0

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

2 A „tanárok” kategóriába tartoznak a hagyományos főiskolai és egyetemi képzések, a BA-/BSc-szakok, amelyeket tanárszakként jelöltek a megkérdezettek, jóllehet ez még nem jelent tanári szakképzettséget, továbbá a tanári MA-végzettségek (a bolognai tanárképzésben a természettudományos tanárképzés is MA-szakot jelent).

3 A „szakoktatók” kategóriába soroltuk a mérnök-tanár végzettségeket, amelyek hagyományos egyetemi vagy MSc-szakon, és a szakoktatói végzettséget, amely osztatlan főiskolai vagy BSc-képzésben szerepelhet meg. A szakoktató megnevezést a terminológiai egyszerűség és a könnyebb azonosíthatóság miatt használjuk.

A pedagóguspálya munkapiaci trendjei

A pedagógusok iránti munkaerő-piaci szükséglet megítélése nem egyértelmű, hiszen egyfelől a pedagógusok túlterheltségéről olvashatunk (Nagy, 2010; Hajdú, 2010), amely kevés pályán lévő pedagógust és inkonzisztens szubjektív túlterheltség-megítélést (Horn, 2010) sejtet, másfelől azonban a pedagógus végzettségűek elhelyezkedési esélyei rosszabbnak tűnnek más diplomásokhoz viszonyítva. Miközben a diplomás foglalkoztatottsági arány Magyarországon meghaladja a középfokú végzettségűekét (79,3 vs. 66,3 százalék),⁴ az adatok azt mutatják, hogy a pedagógusok esetében más a helyzet. Varga Júlia tanulmánya alapján átlagkeresetük 14 százalékkal, foglalkoztatási valószínűségük 6-8 százalékkal alacsonyabb, mint más végzettség esetén (Varga, 2010, 69), Nándori Emese elemzésében a vizsgált 10 képzési terület közül a második leghosszabb átlagos álláskeresési idővel bírnak (csak a természettudományos végzettségűek előzik meg őket) (Nándori, 2010). A kemény mutatókon túl a lágyabb magyarázó tények között sorolja fel Györgyi Zoltán azokat a szocioökonómiai státuszselejteket, amelyek a pedagógus végzettségűek munkaerő-piaci sikereségeit még tovább rontják (Györgyi, 2010).⁵

A pedagógusképzés területén az elmúlt 6-7 évben jelentős strukturális és létszámváltozások következtek be (2. táblázat), az elhelyezkedési esélyek azonban nem javultak, mert a drámaian csökkenő hallgatói létszámok nyújtotta viszonylagos előnyt a közoktatás pedagógus-foglalkoztatási szempontból kedvezőtlen átalakulása⁶ ellensúlyozta. A helyzet ugyanakkor ellentmondásos, mert vannak olyan kutatási adatok, amelyek szerint minden negyedik iskolában van üres állás-hely,⁷ ezek azonban a területi és intézményi aránytalanságokat követve elsősorban a szakiskolákban jellemzők.

A pálya telítettségének egyik jellemző paramétere a tanuló-pedagógus arány, amely azonban az intézményi struktúra és feladatrendszer, továbbá a nem pedagógus végzettségű asszisztencia létszáma nélkül pontatlan képet fest, mert nem veszi figyelembe azokat a munkaterheket, amelyek nem a nevelő-oktató munkához, hanem az adminisztrációhoz, valamint az asszisztensi feladatokhoz tartoznak, és amelyeket szinte minden intézményben pedagógusok látnak el. Magyarország adatai minden kategóriában kedvezőbbek az OECD és az EU

4 Központi Statisztikai Hivatal (2012) 36.

5 Ilyenek például a kevésbé előnyös családi háttér, a kapcsolati tőke hiánya, nyelvtudás hiánya, továbbá egyfajta elkényelmesedés a közzsféra nyújtotta biztonság okán.

6 A tanulói létszám csökkenése, az óraszám növekedése, intézmény-összevonások és egyéb, alapvetően finansziális szorítások. Emellett a korábbi magas létszámú pedagógus-kibocsátás miatt tényleges pedagógushiány nem alakult ki, legfeljebb regionális és szakspecifikus hiányokkal lehet számolni.

7 Pedagógus 2010, Kutatási zárójelentés, 36.

2. táblázat. A Tanárképzés, oktatástudomány ISCED képzési terület hallgatói létszámai

	2003–2004	2004–2005	2005–2006	2006–2007 ⁸	2007–2008	2008–2009	2009–2010	2010–2011
Oktatástudomány	3 289	3 247	2 996	213	379	353	422	424
Iskoláskor előtti tanítás	4 608	5 031	4 829	1 052	1 117	939	580	579
Tanítás alsó szinten	10 083	10 125	10 171	1 910	1 640	1 599	1 303	901
Szaktanítás	41 651	44 946	46 536	6 417	6 074	6 188	5 376	5 003
Szakképzés	3 324	3 269	4 937	830	1 027	1 360	790	397
Összesen	62 955	66 618	69 469	10 422	10 237	10 439	8 471	7 304

Forrás: saját szerkesztés OKM, NEFMI statisztikai adatok alapján⁹

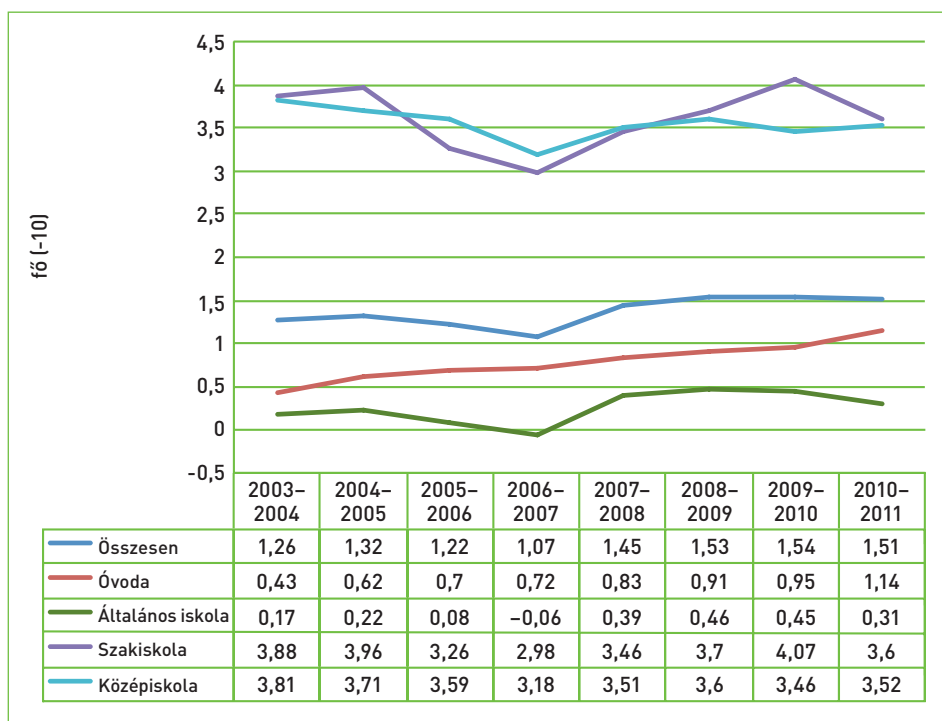
adatainál (OECD, 2011, 403).¹⁰ Ebből és a demográfiai trendekből kiolvasható, hogy a pedagógus-álláshelyek számát illetően legkedvezőbb kimenetként is stagnálás vagy enyhe csökkenés várható. Ehhez a témához szorosan kapcsolódik a pedagógushiány-pedagógustöbblet objektíven nehezen megítélhető kérdése, pedig az elkövetkező évek pedagógusképzésének alapvető problémájáról van szó. A kérdés részletes elemzésére nem vállalkozhatunk, csak a téma fontosságának jelzésére szorítkozunk. (1. ábra)

A legnagyobb különbség az általános iskola esetében tapasztalható, a magyar átlag (10,31 tanuló/pedagógus) az EU-átlagnál (14,5) mintegy 40 százalékkal alacsonyabb, azaz ennyivel kevesebb tanuló jut egy pedagógusra.¹³ Ha egyéb adatot nem veszünk figyelembe, akkor is megállapítható, hogy az általános iskolában dolgozók számára a „legveszélyesebb” a foglalkoztatási helyzet. Ennek csak az egyik oka a demográfiai apály, az adat emellett súlyos szerkezeti és funkcionális problémákat is jelez az általános iskolában, amiket megerősítenek a munkaidő-struktúrára vonatkozó adatok is. A magyar pedagógusok teljes munkaideje az EU-országok között a legmagasabb (1864, míg az EU-átlag 1590 óra), miközben a nettó tanítási idő a legalacsonyabb (597, míg az EU-átlag 628–755 óra intézménytípustól függően)(OECD, 2011, 428). A túlterheltség érzése

8 Ez a tanév a Bologna-rendszerű képzések indítási éve; a megelőző évek nagyságrenddel nagyobb hallgatói létszámát a közismereti szakos tanárképzés adta, ami az egyszakos tanárképzés időszaka volt. Ha a kétszakos bolognai tanárképzés adatait megnézzük, a csökkenés sokkal nagyobb, mint amit a kétszakosságra való áttérés jelent.

9 Az adatok forrása a szakminisztérium által kibocsátott éves statisztikai évkönyvek. ISCED szerinti adatközlés a 2003–2004-es tanévtől történik. Az irodalomjegyzékben csak a legutóbbi oktatásstatisztikai évkönyvet tüntetjük fel. NEFMI (2011)

10 A tanuló-pedagógus arány a különböző intézménytípusokban (első az OECD-, a második az EU21-es adat): óvoda: 14,3/12,9; általános iskola: 16,0/14,5; középiskola (lower secondary): 13,5/11,5; középiskola (upper secondary): 13,5/12,4. Nem meglepő ezek után, ha a ledolgozott munkaórák tekintetében is jelentősen kedvezőbb a hazai helyzet. Forrás: OECD

1. ábra. A tanuló-pedagógus arány változásai intézménytípusok szerint¹¹

Forrás: saját szerkesztés a NEFMI statisztikai adatai alapján¹²

tehát adatokkal is alátámasztható, tény azonban, hogy ez nem a tanítási tevékenységgel függ össze. A problémakör túlmutat jelenlegi elemzésünk keretein, alapvető társadalmi, nevelésfilozófiai koncepcionális, továbbá intézményszervezeti és adminisztrációs kérdéseket vet fel. A jelenségyütteshez azonban szorosan kapcsolódik a pedagógusképzés minősége, a rekrutáció, a pálya megtartó ereje, a pedagógusok mobilitása és nyitottsága is (a zárt helyi közösségek és a benne gyökeret eresztő pedagógusok sokkal inkább kiszolgáltatottak és a változásokra kevésbé nyitottak, ha a teljes egzisztenciájuk egy adott településhez kapcsolódik, ennek pedig a pedagógiai munkára is komoly hatása van). Mindezt tetézi az az érzés, hogy a pedagógusok nagyon sok olyan tevékenységet is folytatnak, amelyre nem, vagy csak részlegesen készítik fel őket, illetve amelyet úgy ítélnek meg, hogy távol áll a választott szakmájuktól. Ez pedig a pálya megtartó ereje, a mobilitás, valamint a mentális kiegész szempontjából egyaránt kedvezőtlen. (A téma-

11 Az ábrázolás áttekinthetőbbé tétele miatt az adatoknak csak a 10 fölötti részét tüntettük fel, a valós adatot tehát úgy kapjuk meg, ha minden adathoz hozzáadunk 10-et.

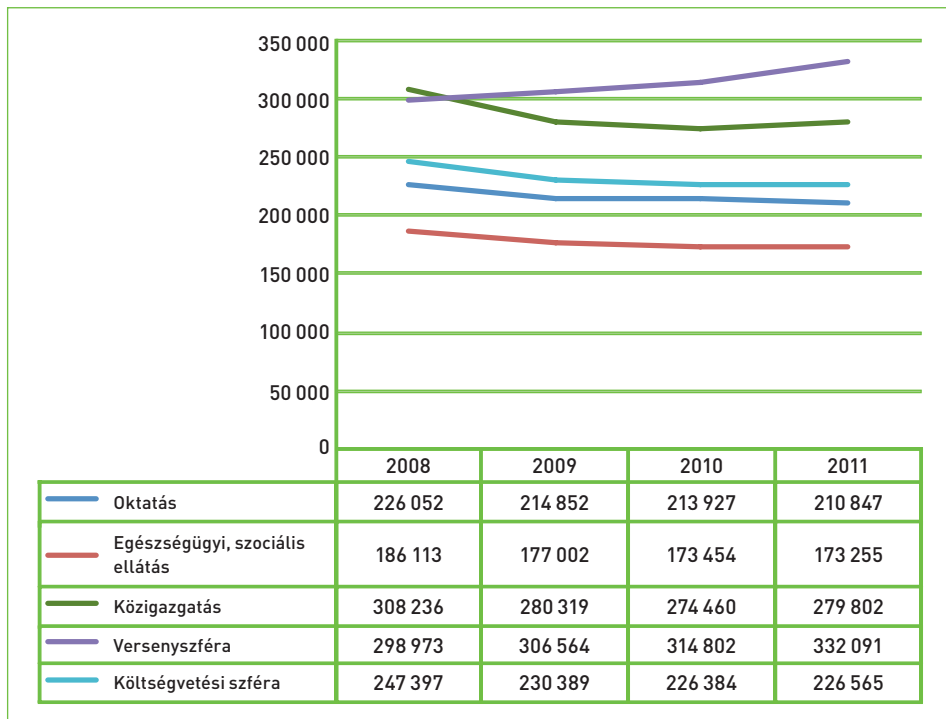
12 NEFMI 2011, 16.

13 Az adat akkor is beszédes, ha tekintetbe vesszük, hogy az ISCED-besorolás szerint az általános iskola 7–8 osztálya már az alsó középfokhoz tartozik (lower secondary school).

kör részletesebb feldolgozását lásd a Pedagógus 2010 elnevezésű Társi–Tudok-kutatás elemzéseiben, pl. Nagy, 2010; Gáti, 2010; Hajdú, 2010).

A munkaterheléssel kapcsolatos adatok mellett a pedagógusbérek kérdése sem megkerülhető. A leggyakrabban hallott ellenérv a pedagóguspályával kapcsolatban a megbecsültség hiánya; a társadalmi megbecsültségnek nevezett, komplex, társadalmi attitűdöket, szakmai elemeket is magában foglaló kategória mellett, vagy azon belül, többnyire a pálya anyagi „előnytelenységét” emlegetik. A kereset a pályára vonzás és pályán tartás egyik alapvető determinánsa. A helyzet nem változott a korábbi évekhez képest, a szellemi foglalkozásúak között még mindig a középmezőny alsó felében vannak a pedagógusbérek, a belső differenciáltság nem nagyon jellemző, korábban a közalkalmazotti bértábla és az intézmények szűkös anyagi forrásai alig adtak lehetőséget a differenciált bérezésre, a készülő életpályamodell pedig a várakozáson túl még reális hatással nem lehet a folyamatokra.

2. ábra. A szellemi foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresete¹⁴ (Ft)

Forrás: saját szerkesztés KSH-adatok alapján¹⁵

14 Az egészségügyi és szociális ellátáson belül az egészségügy mintegy 35 százalékkal magasabb átlagkeresetet produkál, az oktatás azonban még így is kb. 9 százalékkal magasabb havi átlagkeresetet biztosít.

15 STADAT – 2.1.2.7.2. A szellemi foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban (2008) – TEÁOR '08.

Az oktatásban dolgozó szellemi foglalkozásúak (gyakorlatilag a pedagógusok) átlagkeresete az enyhe, de folyamatos csökkenés ellenére még mindig meghaladja az egészségügyben (és különösen a szociális ellátásban) dolgozók bérét, ám legalább ilyen jelentősen elmarad a közszféra más szektoraitól (leginkább a közigazgatásban dolgozókéétól). A pedagógusok karrierlehetőségét (és ezzel mobilitási szándékait) azonban nemcsak az elérhető fizetés abszolút mértéke, hanem az előrehaladás üteme is befolyásolja.

3. táblázat. A magyar pedagógusfizetések aránya az EU-átlaghoz képest (%)

	Kezdő	10 év	15 év	Maximális bér
Általános iskola	39,95	38,53	37,5	41,67
Alsó középfok (általános iskola 7–8. évfolyam)	37,28	35,73	34,68	39,3
Középfiskola	40,45	40,32	39,38	47,79

Forrás: saját szerkesztés OECD (2011, 416) alapján

A magyar pedagógusok keresete egyetlen vizsgált intézménytípusban sem éri el az EU-átlag felét (még a 40 százalékot is csak a középiskolában), ráadásul a pályán eltöltött idő előrehaladtával az arány még romlik is. Kiegészítve ezt azzal, hogy az az idő, amely alatt a maximális fizetés elérhető, Magyarországon 40 év (míg az EU-átlag: 24 év),¹⁶ megállapítható, hogy a magyar pedagógusok előtt álló karrier rendkívül lassú, szinte stagnáló, és nem csak anyagi szempontból. Az életpályamodell mind anyagi, mind szakmai tekintetben változásokat indukálhat, bár a fenti trendeket alapvetően nem változtatja meg.

A pedagóguspálya megtartó ereje szempontjából a kezdők alacsony bére a legkritikusabb elem, hiszen a kutatási adatok szerint az első két évben dől el az, hogy a frissdiplomás pedagógus marad-e, vagy pályaelhagyó lesz. Hazánkban ezt tovább rontja a pedagóguspálya általános nehézségei melletti negatív konnotáció: a fokozódó iskolán belüli agresszió, a pálya társadalmi megítélésével és elfogadottságával kapcsolatos attitűdök, a helyenként tragikus munkakörülmények.¹⁷

A pedagóguspálya általános helyzetének bemutatása alapján vizsgáljuk meg részletesebben, mit mutatnak a Frissdiplomások 2011 kutatás pedagógusmintájának adatai.

¹⁶ Az adat a lower secondary schoolra vonatkozik (általános iskola 7–8. évf.) OECD, 2011, 416.

¹⁷ A Pedagógus 2010 kutatásai szerint például 0,61 négyzetméter munkaterület jut egy pedagógusnak a tanári szobákban, egyéb fizikai tényezők (pl. számítógép-ellátottság, technikai, oktatástechnikai eszközök) tekintetében hasonló adatokat mértek. (Pedagógus 2010 Kutatási zárójelentés)

Pedagógusok munkahelykeresése

Az adatok még mindig azt mutatják, hogy a diploma önmagában, annak jellege nélkül, nagyobb esélyt jelent az álláskeresés során (4. táblázat), jóllehet a korábbiakban már hivatkoztunk a pedagógus végzettségűek relatíve rosszabb esélyeire más diplomákkal szemben.

4. táblázat. A diplomás munkanélküliek száma és aránya

	Főiskolai diploma		Egyetemi diploma		Összes munkanélküli ezer fő
	ezer fő	% összes munkanélküli arányában	ezer fő	% összes munkanélküli arányában	
2001	7,0	3	2,6	1,1	234,1
2002	8,4	3,5	4,8	2	238,8
2003	9,6	3,9	3,5	1,4	244,5
2004	12,9	5,1	6,1	2,4	252,9
2005	15,3	5	7,7	2,5	303,9
2006	17,1	5,4	6,8	2,2	316,8
2007	18,6	6	6,7	2,2	311,9
2008	18,8	5,7	6,8	2,1	329,2
2009	28,2	6,7	9,3	2,2	420,7
2010	30,4	6,4	14,7	3,1	474,8
2011	31,3	6,7	14,1	3	467,9

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján¹⁸

A Frissdiplomások 2011 kutatás adatai szerint a pedagógusok állástalálása valamelyest eltér a különféle szakmai szegmensekben. Az eredmények megerősítik azt a régóta ismert jelenséget, miszerint a legkevésbé a tanítók, illetve óvodapedagógusok találnak a képzettségüknek megfelelő munkát, sokkal jobbak az esélyeik a tanár végzettségűeknek. A teljes pedagógus-almintában 1487 főből 442-en (29,7 százalék) nyilatkoztak úgy, hogy a végzettség megszerzése óta voltak munkanélküliek,¹⁹ közülük

18 STADAT – 2.1.11. A munkanélküliek száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként (1998–)

19 A munkanélküliség adott esetben a nem regisztrált, de munkanélküliségnek megélt szubjektív helyzetet is jelentheti.

316 fő (73 százalék) csak egyszer, a többiek két vagy több alkalommal is. Ha részletesebben megnézzük a munkanélküliségi adatokat, azt látjuk, hogy szakmaterület és tagozat tekintetében is jelentős különbségek vannak.

5. táblázat. A végzettség megszerzése óta volt-e munkanélküli? (esetszám, %)
 N = 1487

	Igen	Nem	Összesen
Óvodapedagógusok	118	211	329
	35,9%	64,1%	100%
Tanítók	182	207	389
	46,8%	53,2%	100%
Tanárok	88	402	490
	18,0%	82,0%	100%
Szakoktatók	13	46	59
	22,0%	78,0%	100%
Gyógypedagógusok	41	179	220
	18,6%	81,4%	100%
Összesen	442	1 045	1 487
	29,7%	70,3%	100%

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Láthatjuk, hogy az egyébként magas „igen” válaszarány átlaga (29,7 százalék) fölött csak az óvodapedagógusok és a tanítók vannak. A nappali tagozatos képzésben részt vevők 46 százaléka, míg a részidős képzés (levelező és esti tagozat) hallgatóinak csak 18 százaléka volt már munkanélküli a végzettség megszerzése óta. A levelezősök alacsonyabb értékének oka leginkább a munkahelyi elvárásoknak megfelelő képzési részvétel.

Ezekkel az adatokkal összecseng egy másik kérdésre, a jelenlegi munkapiaci státuszra vonatkozó válasz is, a nappalisoknak 10,7 százaléka, míg a részidős képzésben részt vevőknek csak 5,4 százaléka munkanélküli a lekérdezés időpontjában. A szakmaterületek közötti arányok hasonlóak, leginkább az óvodapedagógus és tanító szakosok, legkevésbé a tanárok és a gyógypedagógusok munkanélküli státuszúak.

6. táblázat. A jelenlegi munkapiaci státusz szakmaterületenként (esetszám, %)
 N = 1544

	Munkanélküli	Nem munkanélküli	Összesen
Óvodapedagógusok	27	312	339
	8%	92%	100%
Tanítók	47	347	394
	11,9%	88,1%	100%
Tanárok	26	504	530
	4,9%	95,1%	100%
Szakoktatók	5	54	59
	8,5%	91,5%	100%
Gyógypedagógusok	8	214	222
	3,6%	96,4%	100%
Összesen	113	1 431	1 544
	7,3%	92,7%	100%

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A 7,3 százalékos összesített pedagógus munkanélküliségi arány fölötté van a 2011-es diplomás munkanélküliségi aránynak (4. táblázat), a fiatalok helyzete azonban még rosszabb:

7. táblázat. Jelenlegi munkapiaci státusz életkoronként²⁰ (esetszám, %)
 N = 1453

	Munkanélküli	Nem munkanélküli	Összesen
25 év alattiak	60	515	575
	10,4%	89,6%	100%
25-35 közöttiek	33	425	458
	7,2%	92,8%	100%
36-45 közöttiek	15	271	286
	5,2%	94,8%	100%

²⁰ Az életkori csoportok kialakításánál eltértünk a szokásos, 30 évnél meghúzott fiatalkori határtól.

Ennek az az oka, hogy a pedagóguspályán az első két évet tekintik meghatározónak a pályán maradás szempontjából. A pedagógusok esetében ez az időpont a 24–26 éves korra tehető, ezért az elégedettség, jövedelmi és elhelyezkedési viszonyok tekintetében is lényeges a 25 év alattiak adatait ismerni.

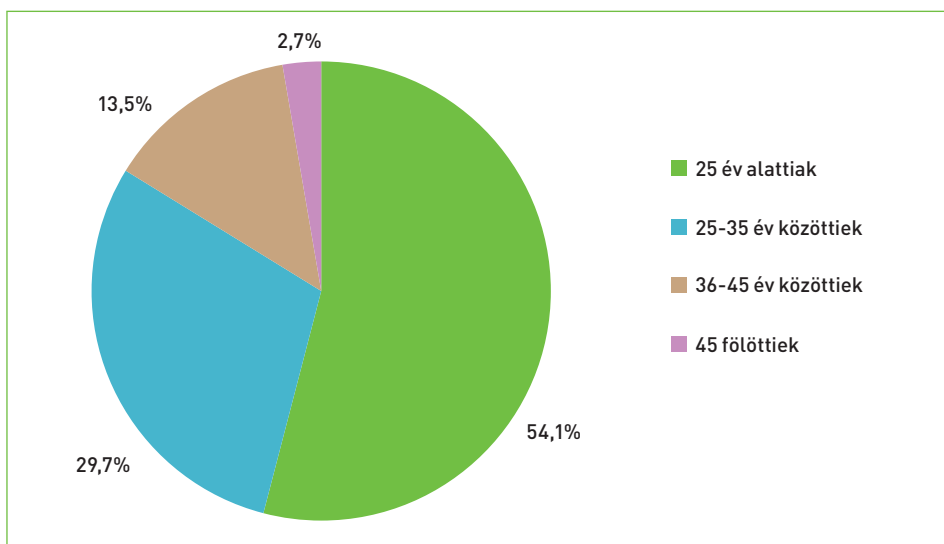
	Munkanélküli	Nem munkanélküli	Összesen
45 fölöttiek	3	131	134
	2,2%	97,8%	100%
Összesen	111	1 342	1 453
	7,8%	92,2	100%

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Ha önmagában a munkanélkülieken belüli kormegoszlást vizsgáljuk, az alábbi adatokat kapjuk:

3. ábra. A jelenleg munkanélküliek kormegoszlása

N = 111

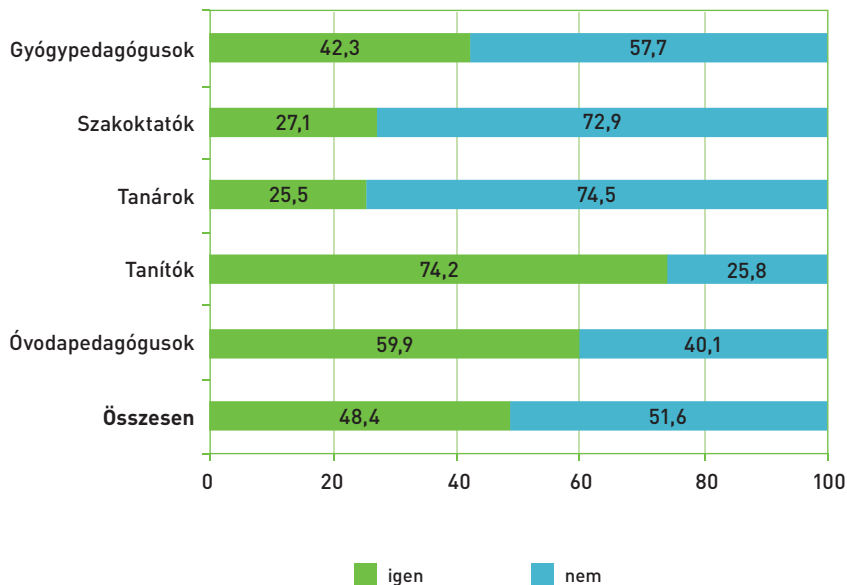

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Ahogy a 3. ábrán látjuk, az összes munkanélküli 83,8 százaléka 35 év alatti, 54,1 százalékot a 25 év alattiak jelentenek. Ez a pálya megtartó ereje és a karriertervek tekintetében különösen nagy probléma, hiszen a hazai és a nemzetközi adatok is azt mutatják, hogy az első két-három évben dől el, vajon a pályakezdő ott marad-e vagy pályaelhagyóvá válik.

Az abszolutórium után közvetlenül munkahelyet keresők aránya hasonló következtetésekre ad lehetőséget, mint a munkanélküliségi adatok – itt is szakmaterületenként jellegzetes mintázat adódik.

4. ábra. Az abszolutórium utáni álláskeresés aránya az egyes szakmaterületeken belül (%)
N = 1490

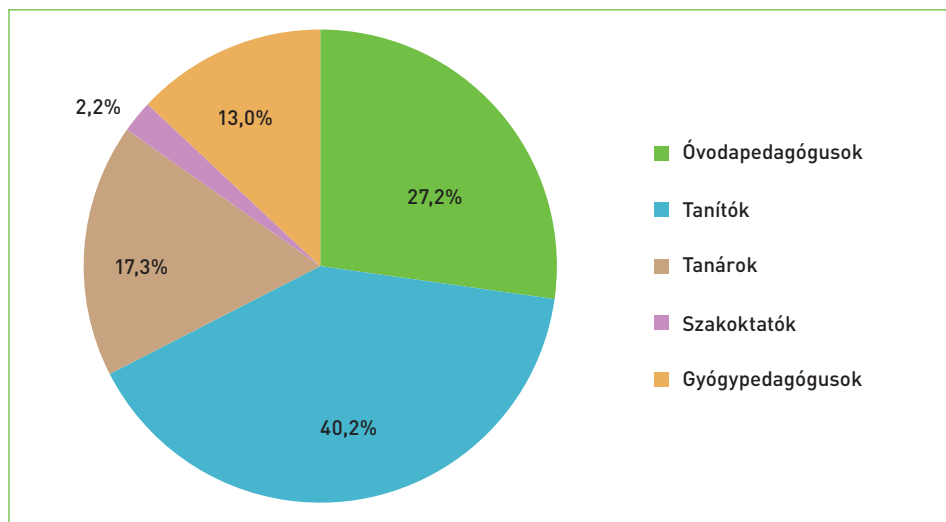

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Az adatok szerint az abszolutórium után 721 fő, a végzetek 48,4 százaléka keresett munkát, a többiek különböző okoknál fogva nem. A leggyakoribb indok az volt, hogy már van munkahelyük – jellemzően a tanárok, szakoktatók és gyógypedagógusok érveltek ezzel. Az 5. ábra a szakmaterületeken belüli munkakeresési jellegzetességeket mutatja. A tanítók és az óvodapedagógusok a legnagyobb arányban jelennek meg munkakeresőként közvetlenül az abszolutórium megszerzése után, legkevésbé a gyógypedagógusok és a szakoktatók, mindkét csoport a korábban már említett levelező és esti tagozatos képzés miatt (túlnyomó többségük eleve munka mellett tanul).

A munkahelykeresés a pedagóguspályán kissé eltér az egyéb területektől, a hagyományos toborzási és kiválasztási eljárások kevésbé jellemzők még az iskola-rendszerben (ennek részben szervezeti kultúrából fakadó, részben szubjektív okai vannak). A végzetek álláskeresői aktivitása hasonló, bár kétségtelenül a tanítók jobban rákényszerülnek az intenzívebb munkakeresésre. (8. táblázat)

5. ábra. Az abszolutórium után közvetlenül állást keresők megoszlása szakmacsoportonként
N = 721

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

8. táblázat. Hány munkáltatónál próbálkoztak az álláskeresés során?²¹
N = 649

	Óvodape- dagógusok	Tanítók	Tanárok	Szakokta- tók	Gyógype- dagógusok	Összesen
Átlag	13,1	26	17,7	20,8	16,6	19,7
Medián	5	10	10	4,5	6	10
Módusz	1	10	10	1	1	1
N (fő)	132	288	120	16	93	649

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A 8. táblázat szerint az óvodapedagógusok a körükben tapasztalható viszonylag magas munkanélküliség ellenére kevésbé aktívak a munkáltatók felkeresésében, következésképpen az állásinterjúkon való részvétel tekintetében is. A munkakeresési intenzitásban a tanárok 17,7-es átlaga az ő jobb elhelyezke-

²¹A végzettség megszerzése után állást keresők körében.

dési lehetőségeikhez képest mindenképpen meglepő (a tanítókéval megegyező 10-es mediánú és móduszú munkáltatószám ugyancsak), ami azt a benyomást kelti, mintha ők több munkahelyet is feltérképeznének a választás előtt. Hasonló megállapítást tehetünk a gyógypedagógusokkal és részben a szakoktatókkal kapcsolatban is (utóbbiak esetében a kicsi elemszám nem tesz lehetővé sommás megállapítást).

A munkáltatók nem túl gyakran reagálnak érdemben a pályázóknak (visszahívás, állásinterjú, esetleg a pályázat elutasításáról való értesítés), a 9. táblázat 1,5–2,5 közötti mediánértékei és az egységesen 1 értékű módusz ezt egyértelműen bizonyítják. A tanárok 4,3-as átlaga azt sejteti, hogy a tanári oklevél valamivel nagyobb érdeklődést vált ki a munkáltatókból, mint a többi pedagógusdiploma. Jelen kutatásból a munkáltatók viselkedésére vonatkozó adatot nem nyerhetünk, de az oktatási terület ismeretében kijelenthető, hogy a végzősök nagyon gyakran ajánlkoznak az iskolákban anélkül, hogy pályázati kiírás vagy egyéb információ erre ösztönözné őket (ahogy az is, hogy nemcsak oktatási intézményeket, hanem egyéb munkáltatókat is hasonlóan keresnek meg a pedagógus végzettségűek).

9. táblázat. Hányszor vették fel a kapcsolatot a munkáltatók a pályázóval?²²

N = 706

	Óvodape- dagógusok	Tanítók	Tanárok	Szakokta- tók	Gyógype- dagógusok	Összesen
Átlag	3,2	4	4,3	3,2	3,9	3,8
Medián	2	2	2	1,5	2,5	2
Módusz	1	1	1	1	1	1
N (fő)	188	286	122	16	94	706

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Az első munkahely megtalálása tekintetében nincs szembetűnő különbség szakmaterületenként, ami a munkanélküliségi adatok fényében meglepőnek is mondható, de számításba kell vennünk, hogy a 10. táblázat adatai között csak azok szerepelnek, akik közvetlenül az abszolutórium megszerzése után kerestek és találtak is munkát. Így pedig a 3 hónap körüli átlagok jól illeszkednek a közoktatás specifikumaihoz (szeptemberi kezdés), meglepőnek esetleg a gyógypedagógusok 4,6-os átlaga tűnik, mélyebb magyarázat nincs rá, semmilyen releváns adattal nem mutat összefüggést.

²²A végzettség megszerzése után állást keresők körében.

10. táblázat. Hány hónapig kereste első munkáját?

N = 458

	Óvodapedagógusok	Tanítók	Tanárok	Szakoktatók	Gyógypedagógusok	Összesen
Átlag	2,8	3,1	3,9	3,3	4,6	3,5
Medián	1	2	2	2	3	2
Módusz	1	1	1	1	1	1
N (fő)	118	127	121	24	68	458

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Az első álláshoz jutás módja tekintetében az álláspályázatra jelentkezés, a munkáltató közvetlen megkeresése, valamint az egyéb személyes ismeretség segítségével történő munkahelykeresés jelenti minden szakmaterületen az állásszerzési technikák 70–90 százalékát.²³ (6. ábra)

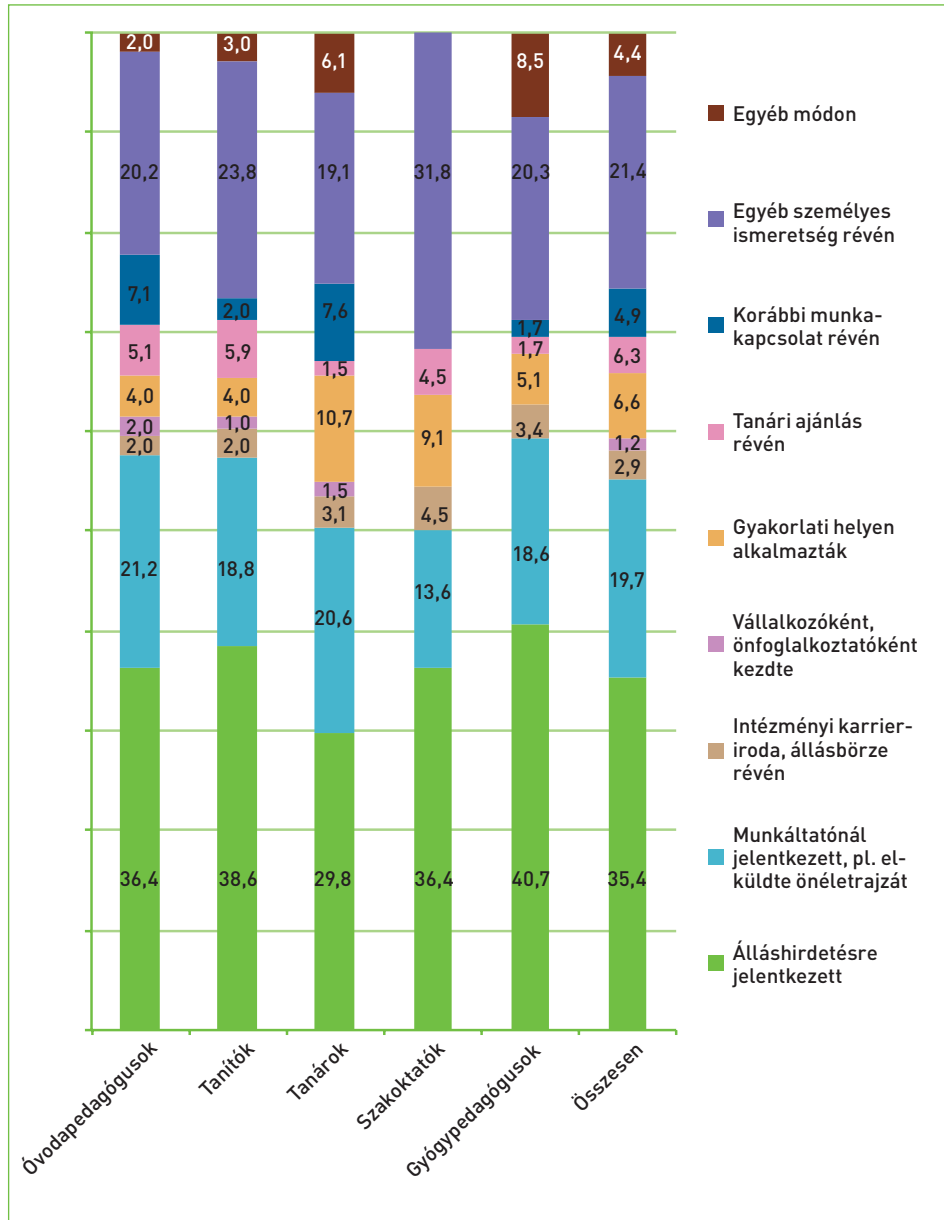
A pedagógus végzettségűek egészére jellemző, hogy a karrieriroda, állásbörzelehetőség nagyon csekély arányban van jelen. Nem tudjuk, hogy ennek vajon az az oka, hogy a pedagógus végzettségűek számára nem megszokott álláskeresési rutin ezek segítségének igénybevétele, vagy egyszerűen a közoktatási intézmények szervezeti kultúrájának nem részei az ilyen toborzási technikák,²⁵ mindenesetre a mobilitási affinitás szempontjából ez az adat jelzésértékű. A gyakorlati helyek általi alkalmazás arányának megítélése fontos, ám nem egyértelmű: korábbi összehasonlító elemzések híján a mostani adatok alacsonynak is tekinthetők, bár a tanárok körében mért 10,7 százalék magasnak tűnik, legalábbis a többi szakmaterülethez képest. Itt már részben a Bologna-rendszerű tanárképzés féléves összefüggő gyakorlati képzési rendszerének az első eredményét látjuk, amikor az iskolák vagy eleve a későbbi szükségleteik szerint választanak a hallgatók közül, vagy a féléves közös munka során jobban meg tudják ítélni a jelölteket, mint egyéb kiválasztási módszer révén. A gyakorlati képzési rendszer ezen hatását pontosabban a későbbi évek kutatásai igazolhatják.

A pedagógus végzettségűek esetében külön figyelmet érdemel a munkahely-ágazati megoszlás, valamint a képzés során megszerzett tudás felhasználásának mintázata. (11. táblázat)

23 Meg kell jegyezni azonban, hogy a különböző szakmaterületek elemszáma jelentősen eltér, így a levont következtetések, elemzések bizonyos csoportok (leginkább a szakoktatók) körében inkább csak jelzésértékűek; jellemző trendek vagy hiányok megfogalmazására alkalmasak.

6. ábra. Az első álláshoz jutás módja²⁴ (%)

N = 412

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

²⁴ A végzettség megszerzése után állást keresők körében.

²⁵ Semmilyen következtetést nem vonhatunk le, a teljes pedagógusmintában ugyanis mindössze 3 tanár jelölt meg ezt az állásszerzési opciót, közülük kettő oktatási területen dolgozik.

11. táblázat. A jelenlegi munkahely ágazati megoszlása (esetszám, %)
N = 1544

	Oktatás	Egyéb ²⁶	Összesen
Óvodapedagógusok	198	141	339
	58,4%	41,6%	100%
Tanítók	195	199	394
	49,5%	50,5%	100%
Tanárok	318	212	530
	60%	40%	100%
Szakoktatók	20	39	59
	33,9%	66,1%	100%
Gyógypedagógusok	165	57	222
	74,3%	25,7%	100%
Összesen	896	648	1 544
	58%	42%	100%

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Az adatok szerint tehát a pedagógus végzettségűek 42 százaléka nem a szak-képzettségének megfelelő munkahelyen dolgozik, ami akkor is drámai adat, ha nem tudjuk pontosan, hogy személyes motiváció, vagy objektív körülmények (álláshiány, lakóhelyi, családi akadályok) miatt van pályán kívül ennyi pedagógus. A pontosság kedvéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy bizonyos csoportokban: a gyógypedagógusok és különösen a szakoktatók körében a szakképzettség-munkahely viszony megítélése bizonytalanabb, mint a többi csoportban. Például a szakoktatók az eredeti szakmai képzettségüknek megfelelő ágazatban dolgozva (egészségügy, agrárium, építőipar) nyilvánvalóan a szakmájukban helyezkednek el, még ha az nem is az oktatási ágazat. Ez a fajta többlábú szakmaiság az egész csoportra jellemző, és intenzívebb mozgásteret és mobilitási esélyeket biztosít számukra.

²⁶ Az egyéb kategóriában szerepel az adathiány és a jelenleg munkanélküli státusz is. Az adatsorból levont következtetéseket ez nem torzítja.

12. táblázat. A jelenlegi munkahely ágazata életkorok szerint (esetszám, %)
N = 1453

	Oktatás	Egyéb	Összesen
25 év alattiak	326	249	575
	56,7%	43,3%	100%
25-35 közöttiek	243	215	458
	53,1%	46,9%	100%
36-45 közöttiek	200	86	286
	69,9%	30,1%	100%
45 év fölöttiek	111	23	134
	82,8%	17,2%	100%
Összesen	880	573	1 453
	60,6%	39,4%	100%

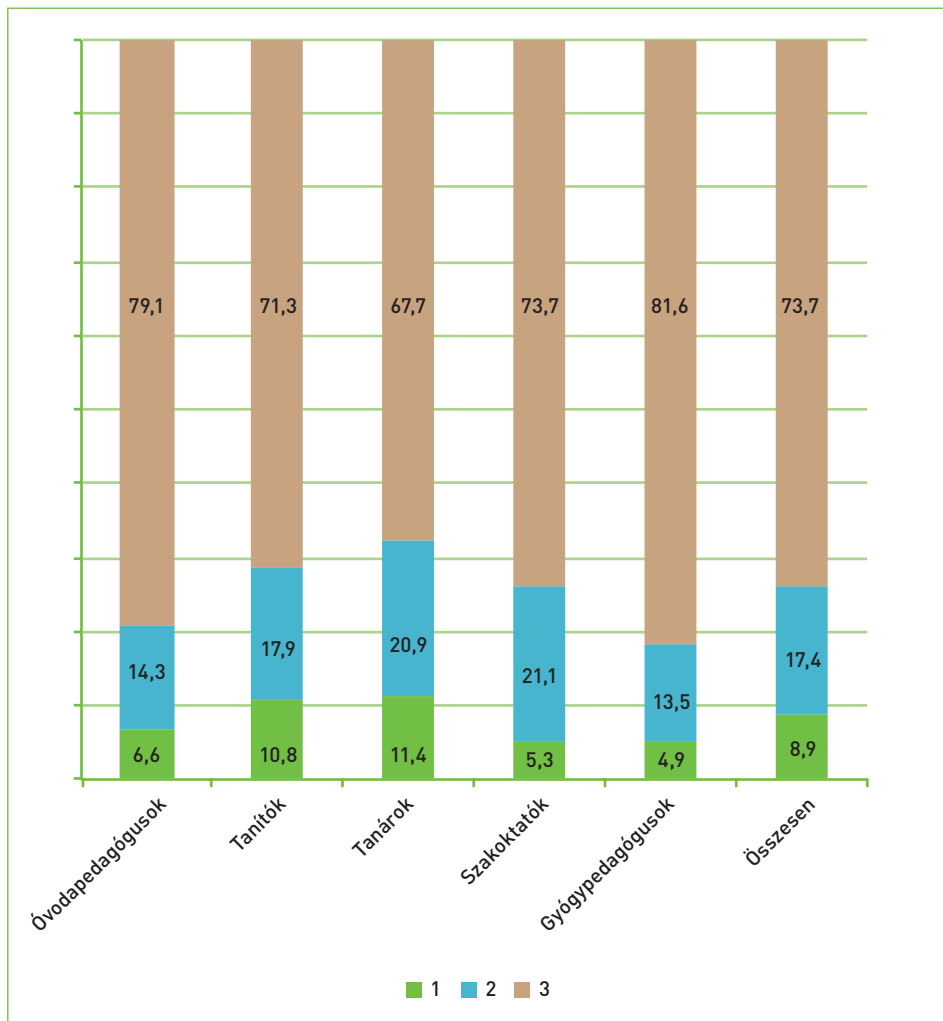
Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A fiatalok körében az ágazati arányok enyhén fölötté vannak a pedagógusminta átlagának. A részletesebb adatok azt mutatják, hogy mindkét korcsoportban a tanítók és a szakoktatók körében magasabb a nem oktatásban dolgozók aránya, a 25 év alattiaknál a tanárok jelentősen meghaladják a szakmaterület-átlagot (40%), 51 százalékuk nem az oktatásban dolgozik.

Az ágazati megoszlás után nézzük meg, milyen mértékben tudják alkalmazni a képzés során megszerzett tudásukat a pedagógusok a jelenlegi munkájukban. Az elemzés során az eredetileg ötfokú skálát redukáltuk, és három kategóriát alakítottunk ki: 1 = egyáltalán nem, vagy kevéssé, 2 = közepes mértékben, 3 = nagyon, vagy teljes mértékben használja a pedagógusképzésben elsajátított tudás, készségeket.

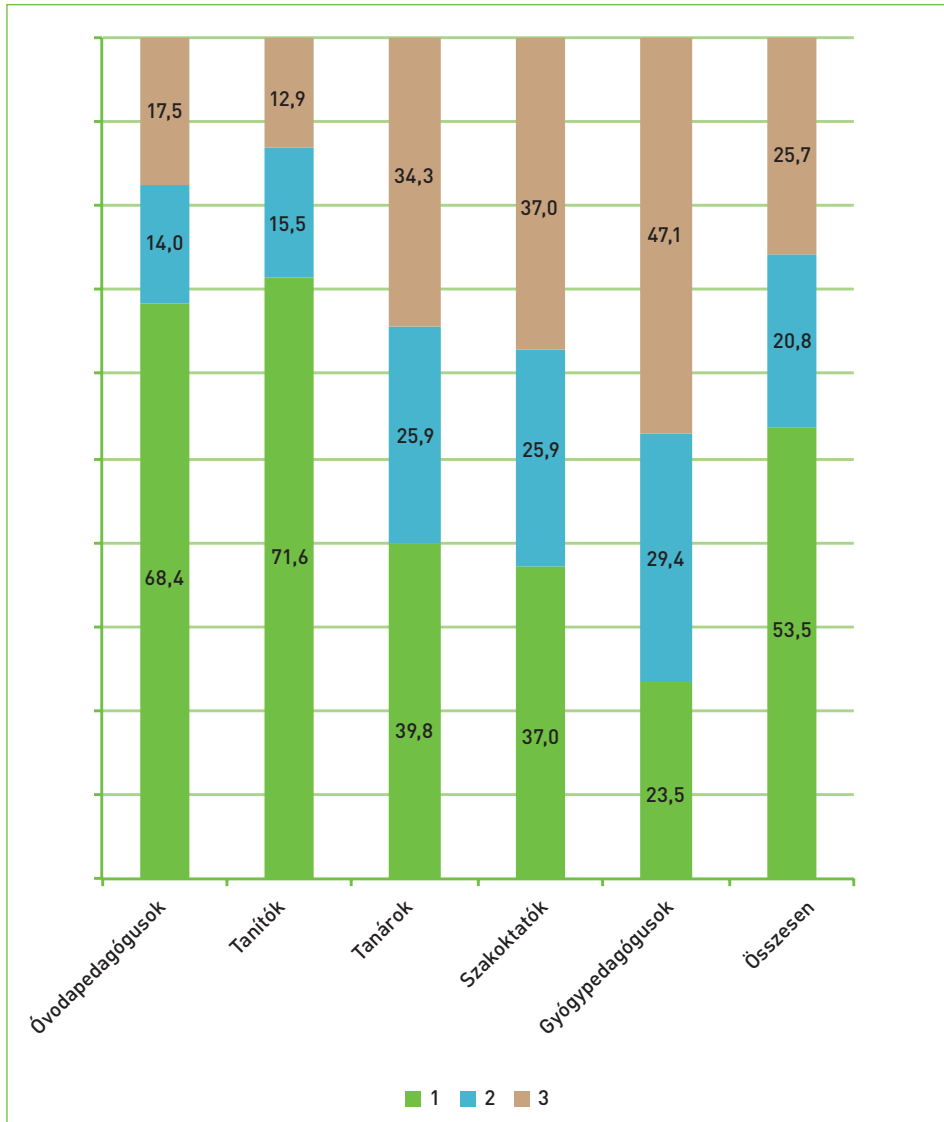
7. ábra. Milyen mértékben használják a szakkézettséget a jelenlegi munkában?
(Oktatásban dolgozók, %)

N = 889

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

8. ábra. Milyen mértékben használják a szakképzettséget a jelenlegi munkában?
(Nem az oktatásban dolgozók, %)
N = 342

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Az oktatásban és az oktatáson kívüli területeken dolgozók közötti különbség kézenfekvő, némi magyarázatot inkább az oktatásban dolgozók viszonylag magas 1. kategória (egyáltalán nem vagy kevéssé) aránya igényel, hiszen a tanítóknál és a tanároknál is 10 százalék fölötti ez az érték (7. ábra). Az okok sokfélék lehetnek, amelyek a kérdőívekből nem derülnek ki, a pályával való elégedettségi adatok sem utalnak mélyebb összefüggésre, valószínűleg a képzésre vonatkozó kritika jelenik meg ily módon.

Hasonlóképpen nehezen magyarázható az oktatáson kívül dolgozók körében a viszonylag magas 3. kategória aránya, hiszen a tanárok, a szakoktatók és a gyógypedagógusok több mint egyharmada úgy nyilatkozik, hogy nagymértékben, vagy teljesen tudják hasznosítani a pedagógusképzésben tanultakat. Némi magyarázatot jelent az a tény, hogy mindhárom szakmaterület képviselői elég magas (5–10 százalék) arányban dolgoznak a humánegészségügy, szociális ellátás területén, ami részben az egészségügyi képzésben való részvételt jelenti, részben pedig azt, hogy a humán, szociális területeken való munkavégzés – különösen a gyógypedagógusok esetében – kifejezetten szakmakompatibilis tevékenység.

Pályaelégedettség és mobilitás

A pályaelégedettség különböző szegmensei mellett lehetősége volt a megkérdezetteknek egy összbnyomáson alapuló, generális elégedettségi véleményt is kialakítani. Azt feltételezzük, hogy a munkavállaló későbbi mobilitási szándékainak ez jobb mutatója, mint a különböző munkahelyi szegmensekkel való szeparált elégedettségi mutatók vizsgálata. A pedagógusmobilitás tehát leginkább azzal jósolható, hogy a különböző szakmaterületekben és életkori csoportokban milyen a mintázata ennek az általános elégedettségi mutatóknak.²⁷ A teljes pedagógusmintán belül – a későbbi részletek ismeretében – elgondolkodtató, hogy az általános elégedettség teljesen azonos és viszonylag magas értékeket mutat az oktatásban és az oktatáson kívül dolgozók esetében: mindkét ágazatban a válaszadók 20 százaléka volt elégedetlen, 80 százaléka pedig elégedett.²⁸

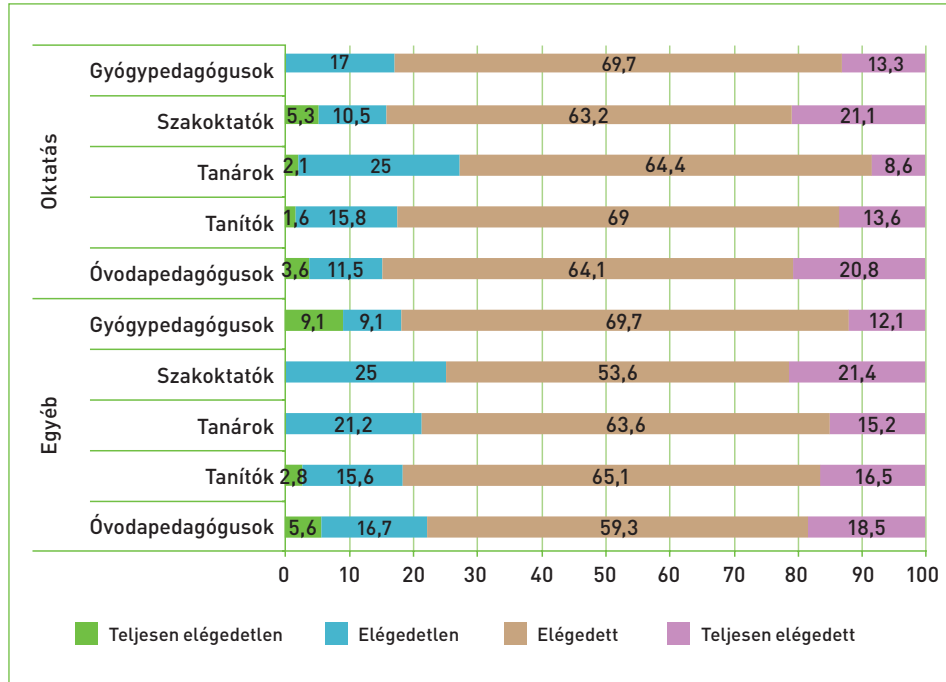
Az általános elégedettségi mutatókat külön elemezzük a két ágazatban (oktatás és nem oktatási terület) szakmaterületenként, életkoronként és nemenként. A korábbi elemzések azt mutatták, hogy az elégedettség jellemző mintája az, miszerint az óvodapedagógusok és a tanítók elégedettebbek és kevésbé fontolgatják a pályaelhagyást, jóllehet a kereseti lehetőségek e két pedagóguscsoportban a leggyengébbek, és az általában vett szakmai presztízsüket is alacsonyabbnak ítélik, mint a tanárokat (Chrappán, 2010).

²⁷ Mobilitási szándékokra vonatkozó közvetlen adatokat ebből a kérdőívől nem nyerünk, nincs a jövőbeli szándékokra vonatkozó kérdés.

²⁸ A 4 válaszlehetőséget (teljesen elégedett, elégedett, elégedetlen, teljesen elégedetlen) 2 kategóriába (elégedett, elégedetlen) összevonva kaptuk az adatokat. Oktatás: elégedett 20,1 százalék; Egyéb terület: elégedett 20,4 százalék. (N = 1175), az összefüggés szignifikáns ($p < 0,01$).

9. ábra. A jelenlegi munkahellyel való globális elégedettség ágazatonként és szakcsoportonként (%)

N = 1175

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A szakmaterületés összehasonlítás nem változott lényegesen az elmúlt évi adatokhoz képest, az oktatásban továbbra is az óvodapedagógusok a leginkább elégedettek, ez alkalommal a szakoktatók csoportja is az elégedettek közé tartozik, a legnagyobb elégedetlenséget a tanárok között tapasztaljuk. Az egyéb területen dolgozó pedagógusok között a szakoktatók az elégedetlen (teljesen elégedetlen + elégedetlen kategória együtt) és a legelégedettebb kategóriát is vezetik,²⁹ jelezve, hogy a szakoktatók, mérnökstanárok helyzete a legdiverzifikáltabb a pedagógusok között. Ennek oka részben a szakképzési ágazat természetes sokszínűsége, a körülötte zajló oktatásirányítási, pedagógiai és szakmai változások kavargása, de magyarázat lehet az is, hogy a szakoktatók pályamotivációs rendszere igen heterogén, amelyben a versenyszférával és az iskolával kapcsolatos elvárások keverednek. Az adatok azt sejtetik, mintha az egyéb területen elégedetleneek (25%) éppen a váltás pillanatában lennének, azért járnak a pedagógusképzésbe, mert a tanítás felé tartanak. Meglepő ugyanakkor, hogy az oktatáson kívüli területen

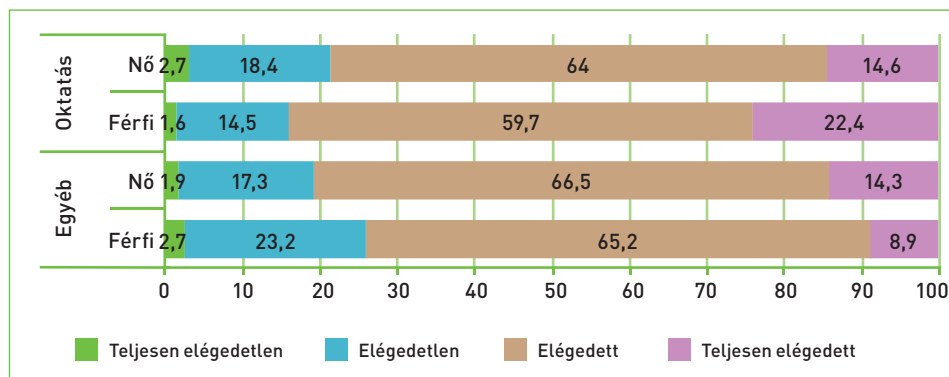
²⁹ Az alacsony elemszám nem teszi lehetővé a mélyebb következtetéseket.

dolgozó óvodapedagógusok elégedetlensége azonos a tanárokéval és majdnem eléri a szakoktatókét, ráadásul a másik két csoporttal ellentétben az óvodapedagógusok közel 6 százaléka teljesen elégedetlen. Mivel (ahogy később látjuk) anyagi okok biztosan nem állnak a háttérben, itt inkább az erős pályamotivációt valószínűsíthetjük. A részletesebb adatelemzés ugyanis azt mutatja, hogy általános elégedetlenségük alapvető determinánsa a munka szakmai, tartalmi részével való elégedetlenség.

Az oktatáson kívül dolgozók közül a gyógypedagógusok adatai szembeötlőek, viszonylag magas elégedetlenségi szintjük (9,1 százalék teljesen elégedetlen) mellett a teljes elégedettség náluk a legalacsonyabb. Az ő esetükben az oktatáson kívüli kategória általában a humán szférát (egészségügy, szociális ellátás) jelenti, amelynek az anyagi kondíciói rosszabbak, személyi, tárgyi feltételei pedig hasonlóak (vagy rosszabbak), mint az oktatásé. A gyógypedagógusok az egyetlen olyan csoport, amelyben az oktatásban dolgozók jövedelmi viszonyai jobbakké az oktatáson kívül dolgozóknál. A gyógypedagógusok általános helyzete súlyos problémára hívja fel a figyelmet, hiszen a közoktatás és a szociális ellátás egyre nagyobb mértékben szorul rá a professzionális gyógypedagógiai támogató tevékenységre, gyakorlatilag alig van olyan iskola, amely a rendszeres gyógypedagógiai támogatás nélkül hatékonyan tudna működni. A gyógypedagógusok a részletes elemzés tanúsága szerint a szakmai-tartalmi elemek kivételével mindegyik részkategóriában (karrierlehetőségek, jövedelmek, munkakörülmények, presztízs) a legelégedetlenebbek. Elégedetlenségük háttérben az a bizonytalanság is meghúzódhat, amelyet a pedagógiai szakszolgálati, szakmai szolgáltatói rendszer tervezett átalakítása generál. Az adatok mindenképpen komoly figyelmet és további kutatásokat igényelnek.

Várható és köztudomású eredményt hozott az elégedettségi adatok nemi bontásban való elemzése (10. ábra). A férfiak továbbra is elégedettebbek az oktatáson kívül, míg a pedagógus végzettségű nők az oktatáson belül mutatnak valamivel nagyobb elégedettséget.

10. ábra. A jelenlegi munkahellyel való globális elégedettség nemenként (%)
N = 1175

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A közoktatás egésze számára aggasztó, hogy míg minden negyedik megkérdezett férfi elégedetlen, addig csak 9 százalékuk teljesen elégedett. Szembetűnő, mennyivel elégedettebbek (és kevésbé elégedetlenek) az oktatáson kívül dolgozó férfiak, ami a további, esetleg fokozódó férfi pályaelhagyást prognosztizálja. Mindezt úgy, hogy a jövedelmek között az oktatási területen is szignifikáns különbség van a férfiak javára (14. táblázat).

Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy az oktatáson kívül dolgozó férfiak a legelégedetlenebbek a munka szakmai tartalmi részével (az oktatásban dolgozó férfiak 7,1, az azon kívüliek 22,6 százaléka elégedetlen), ami azt jelzi, hogy szakmailag elkötelezettek a pedagóguspálya iránt, csak úgy tűnik, a pálya megtartó ereje nem elég erős a férfiak számára. A legnagyobb különbség a két csoport elégedettsége között a jövedelmek tekintetében van (az oktatásban dolgozó férfiak 75,2, az oktatáson kívüliek 50 százaléka elégedetlen). Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a pálya jövedelmi viszonyai jelentik azt a kényszert, amely miatt a férfiak pályaelhagyóvá (vagy pályakerülővé) válnak.

Az elégedettség életkorváltozó szerinti elemzése a pályán maradás, illetve pályaelhagyás szempontjából prognosztikus értékű, az életkor mellett az elégedettség másik meghatározó változója a szakterülethez tartozás. A további elemzés előtt bemutatjuk az életkor-szakterület adatokat:

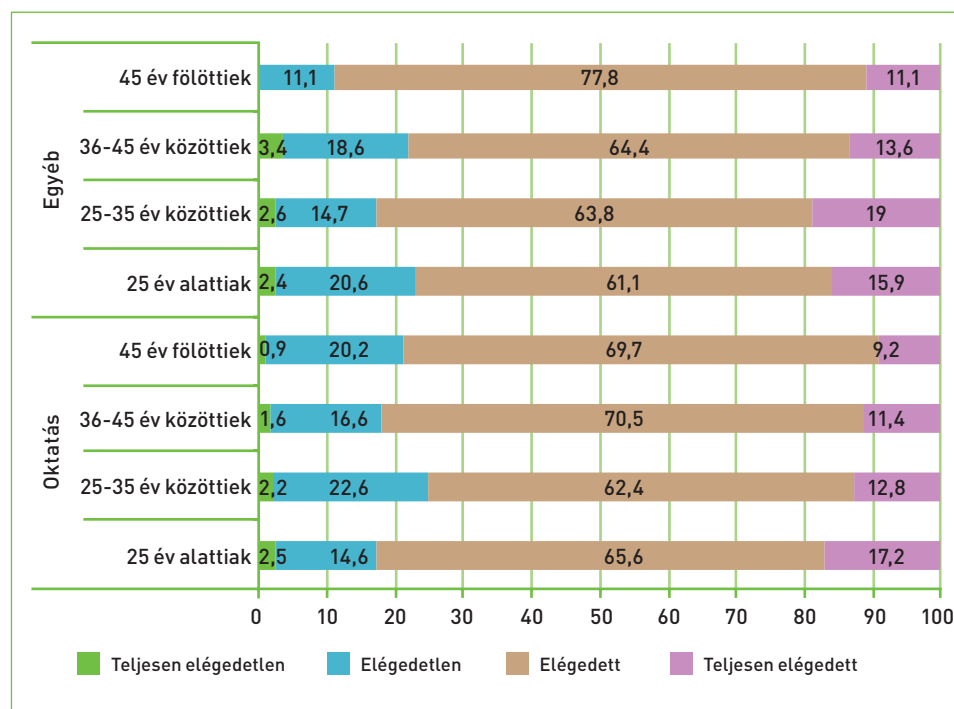
13. táblázat. A szakmaterületek életkori megoszlása (esetszám, %)
N = 1453

	Óvodapedagógusok	Tanítók	Tanárok	Szakoktatók	Gyógynevelők	Összesen
25 év alattiak	174	241	74	7	79	575
	30,3%	41,9%	12,9%	1,2%	13,7%	100%
25-35 közöttiek	93	109	165	31	60	458
	20,3%	23,8%	36,0%	6,8%	13,1%	100%
36-45 közöttiek	46	30	141	11	58	286
	16,1%	10,5%	49,3%	3,8%	20,3%	100%
45 év fölöttiek	10	4	91	9	20	134
	7,5%	3,0%	67,9%	6,7%	14,9%	100%
Összesen	323	384	471	58	217	1 453
	22,2%	26,4%	32,4%	4%	15%	100%

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Az életkori összehasonlítás (11. ábra) néhány szokatlan eredményt is hozott: azt várnánk ugyanis, hogy a legfiatalabbak a legelégedetlenebbek, míg az idősebb korosztályok megszokása inkább elégedettséget takar. Az elégedetlenség egyetlen életkori kategóriában sem lépi túl a 25 százalékot, az oktatásban dolgozók közül a 25–35 közöttiek és a 45 fölöttiek körében a legmagasabb az elégedetlenség. A teljes elégedettség az életkori kategóriákban folyamatosan csökken (17,2%→9,2%). A 25–35 közöttiek többnyire a potenciális fiatal családanyákat és -apákat jelentik, akiknek a szakmai szocializációja már lezajlott, ám egzisztenciális stabilitásuk még nincs meg, ennek az erős nyomásnak a következtében a pályaelhagyás, -módosítás esélye körükben a legmagasabb. A 45 fölöttiek esetében pedig egy sajátos helyzet áll fenn: ennyi idősen vélhetően valamilyen belső vagy külső kényszer miatt járnak pedagógusképzésbe, továbbá 68 százalékuk (13. táblázat) az egyébként is erősen kritikus tanári csoportba tartozik. Ugyanakkor épp ezen tényezők miatt az ő elégedetlenségük nagyobb mértékben jelezheti a rendszer strukturális és funkcionális hibáit, mint a fiatalabb, pályá- és életkezdő generációké.

11. ábra. A jelenlegi munkahellyel való globális elégedettség életkori csoportonként (%)
N = 1161

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Figyelemre méltók a teljesen pályakezdők elégedettségi adatai: az oktatásban dolgozó 25 év alattiak a legelégedettebbek és összességében a legkevésbé elégedetlenek,³⁰ az oktatáson kívül dolgozó 25 év alattiak pedig a legelégedetlenebbek. Ebből erős pályamotiváció olvasható ki minden szakmaterület pályakezdői között, nem csak a 25 év alattiak 72 százalékát adó óvodapedagógus és tanítói körben. Ez az elkötelezettség megnyugtató jelzés a következő pedagógusgenerációkra nézve, a kérdés csak az, hogy a pálya meg is tudja-e tartani ezeket a fiatalokat.

A pályaelégedettség és a mobilitás szempontjából kiemelkedő elem a jövedelmi viszonyokkal való elégedettség. Ezt, valamint a főfoglalkozásból származó bevételeket és a másodállások arányát is áttekintjük a következőkben.

A pedagógusjövodelemek általános helyzetét korábban elemeztük,³¹ ennek alapján alacsony fizetésekre, szakmaterületek és munkatapasztalat (életkor) szerinti különbségekre számítunk. Az adatok csak egy hónapra vonatkoznak, mivel azonban az oktatási terület jövedelmi viszonyai időben stabilak, így reprezentatív képet kapunk belőlük.³² A teljes pedagógusminta nettó jövedelemátlaga az oktatásban dolgozók esetében 114,2 ezer Ft (medián 100 ezer, módusz 90 ezer), egyéb területen dolgozók esetében pedig 136,2 ezer Ft (medián 104 ezer, módusz 100 ezer). Ez már önmagában is jelentős különbségnek látszik, ám a szakmaterület, életkor és nemenkénti csoportadatok az eltérést helyenként még nagyobbá teszik.

14. táblázat. Jövedelmi adatok (Legutóbbi hónap nettó keresete, ezer Ft)

Szakmaterületenként						
N = 1096	Oktatási terület			Egyéb		
	átlag	medián	módusz	átlag	medián	módusz
Óvodapedagógusok	104,6	92	90	150	105,5	70*
Tanítók	101,1	92	90	118,1	89	120
Tanárok	126,9	120	100*	149,3	135	150
Szakoktatók	149,4	130	150	172,6	150	100
Gyógypedagógusok	111,5	103,5	100*	106,5	104	94

30 A „teljesen elégedetlen” és „elégedetlen” kategóriát együtt tekintve, ugyanakkor a 25 év alattiak között a legmagasabb a teljesen elégedetlenek aránya, ami azért intő jel, mert ők a pályán maradás szempontjából éppen a kritikus szakaszban vannak.

31 Lásd 2. ábra, 3. táblázat adatai.

32 A statisztikai adatok közül fontosnak tartjuk a medián és a módusz közlését. Néhány esetben többszörös módusz létezik, ezeket az eseteket *-gal jelöljük a cellában, közülük a legkisebbet jelenítjük meg, részletesebb elemzésükre most nem kerül sor.

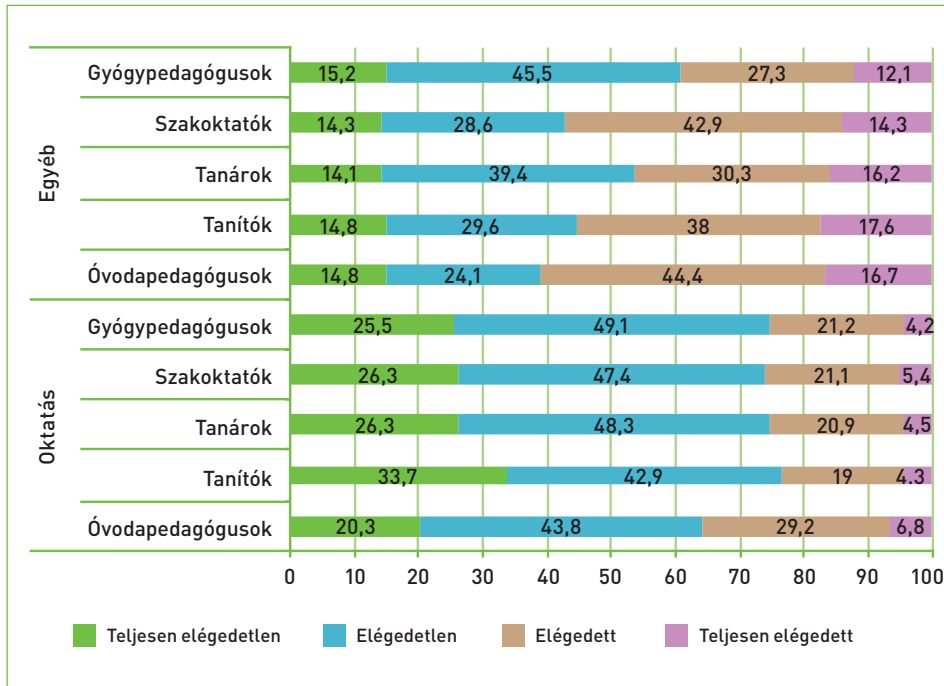
Életkori csoportok szerint						
N = 1087	Oktatási terület			Egyéb		
	átlag	medián	módusz	átlag	medián	módusz
25 alattiak	98,4	91	91	113,7	90	120
25-35 közöttiek	106,1	100	90	150,6	120	70
35-45 közöttiek	124,8	120	120	159,9	145	150
45 felettiak	156,2	140	130*	147,3	142	58*
Nemenként						
N = 1091	Oktatási terület			Egyéb		
	átlag	medián	módusz	átlag	medián	módusz
Férfi	125,6	111	100	158,6	125	90*
Nő	112,6	100	90	130,67	100	70*
Összesen						
N = 1096	Oktatási terület			Egyéb		
	114,2	100	90	136,2	104	100

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A nem oktatási területen dolgozók jövedelme rendre magasabb, mint az oktatásban foglalkoztatottaké (kivéve a gyógypedagógusokat, ennek lehetséges okait fentebb elemeztük), e területen tehát az iskola nem versenyképes. A magasabb jövedelem, úgy tűnik, magasabb munkaidővel jár együtt, a nem oktatási területen dolgozók általánosságban heti 2,5–3 órával dolgoznak többet oktatásban alkalmazott társaiknál. A bevallott munkaidő ugyanakkor egyetlen más szempont szerinti bontásban sem tér el lényegesen (ez a pedagógusok túlnyomórészt közalkalmazotti státuszát figyelembe véve érthető), minden kategóriában 160 óra a leggyakoribb adat (ez a heti kötelező munkaóraszám, amely a munkaköri leírásokban is szereplő adat).

A 14. táblázat nettó jövedelmi adatai alapján érthetővé válik, hogy az összes többi kategóriához képest a jövedelmekkel és juttatásokkal kapcsolatban kiemelkedően nagy az elégedetlenség, ahogyan azt a 12. ábra is alátámasztja.

12. ábra. A jelenlegi munkahely jövedelmével való elégedettség (%)
N = 1174

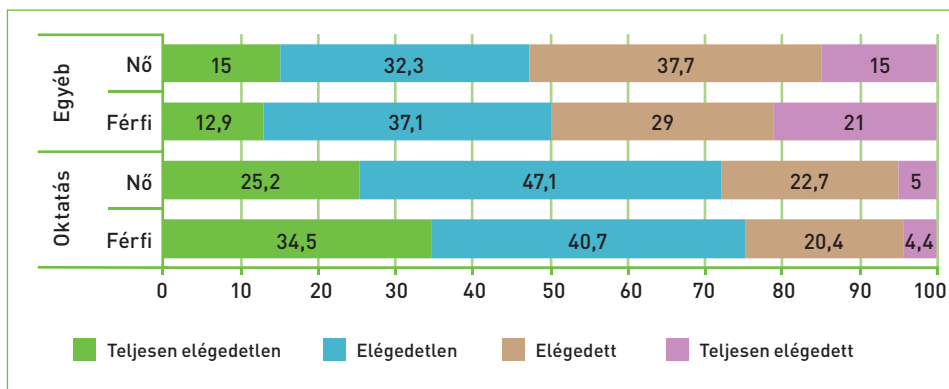

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A 12. ábra adatai az elégedettség-elégedetlenség dimenzióban egyöntetű helyzetet tárnak elénk: minden szakmaterületen jelentősen elégedettebbek az oktatáson kívül dolgozó pedagógusok, mint az oktatási szférában dolgozó társaik. Meglepő módon még a gyógypedagógusok is elégedettebbek az oktatáson kívül, annak ellenére, hogy ők az egyetlen olyan csoport, amelynek anyagi kondíciói az oktatási ágazatban jobbak, mint azon kívül.

A nemenkénti bontás nem hozott felszínre váratlan adatot, az oktatáson belül a férfiaknak csak 24,8 százaléka, míg azon kívül 50 százaléka tartja magát elégedettnek.

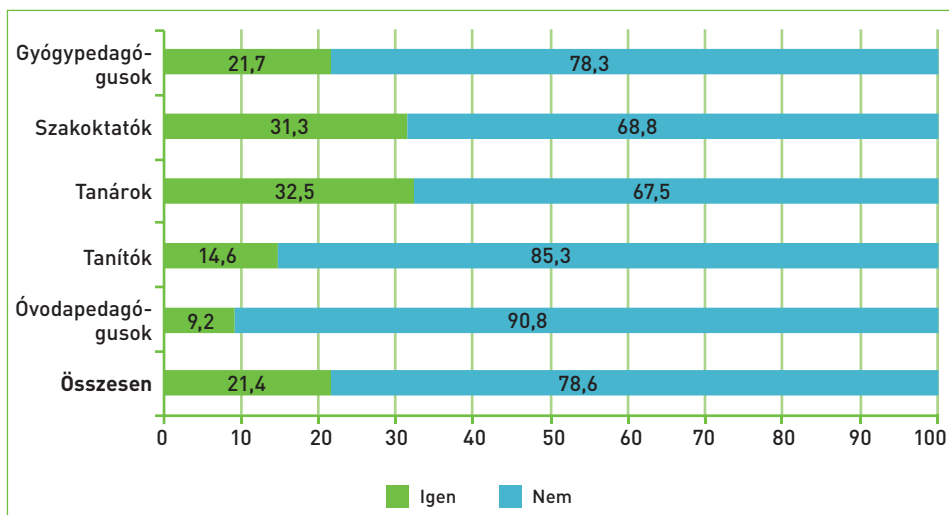
13. ábra. A jelenlegi munkahely jövedelmével való elégedettség nemenként (%)
N = 1174

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A pedagógusbérek ismeretében természetesnek tűnik a másodállások vállalása, ezzel növelve a bevételeket. A kérdésre választ adó férfiak 33,5 százalékának (59 fő), a nők 19,3 százalékának (206 fő) van másodállása. Ezek az adatok valamivel magasabb arányt jeleznek, mint a korábbi kutatások, ahol a férfiak 25, a nők 13 százalékának volt másodállása (Lannert–Sinka, 2009, 16). A szakmaterületek között a tanárok és a szakoktatók állnak az élen, és legkevésbé az óvodapedagógusokra jellemző, hogy a főállás mellett egyéb hivatalos bevételi formával is rendelkeznek.

14. ábra. A másodállások aránya szakmaterületenként (%)
N = 1165

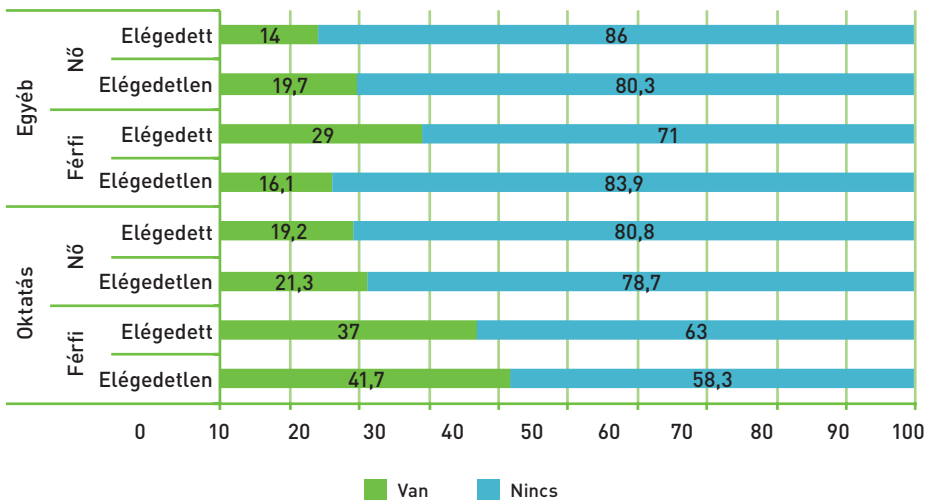
Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Az adatok azt mutatják, hogy a másodállások jellege az eredeti szakképzettséggel szoros kapcsolatban van. Az oktatásban dolgozó férfiak 76,1 százaléka, a nők 85,9 százaléka a saját és kapcsolódó szakterületét hasznosítja (véltetően ez a tanítást jelenti más szakon vagy intézménytípusban), ennél érdekesebb azonban, hogy az oktatáson kívül dolgozó férfiak 69,4 százaléka, a nők 73,4 százaléka ugyancsak a szóban forgó és ahhoz kapcsolódó szakterületet hasznosítja a másodállásában is. Az adatokból nem derül ki, milyen arányban determinálja épp a másodállás az aktuális felsőfokú tanulmányokat (ebből lehetne igazán a pályamódosításra következtetni), biztosan megállapítható azonban, hogy a pedagógusok nem akarnak (vagy nem tudnak) nagyon eltávolodni eredeti szakmájuktól. A másodállások magasabb aránya a tanárok és szakoktatók között, alacsony aránya az óvodapedagógusok és tanítók között két dolgot is jelenthet: az egyik, hogy a tanárok és szakoktatók szaktudása könnyebben konvertálható, mint az óvodapedagógusi és tanítói szakképzettség; a másik, hogy a tanári és szakoktatói munka jellege jobban lehetővé teszi a másodállások vállalását. Egy óvodapedagógus vagy egy tanító ugyanis nem tudja ugyanazt a tevékenységet másodállásban is folytatni (nincsenek magántanítványok, tanfolyamok, egyéb képzések, intézmények, ahol a speciális szaktudást hasznosítani tudnák).

Feltételezésünk szerint a másodállások létét alapvetően a főfoglalkozás jövedelmi viszonyaival való elégedetlenség determinálja. Az adatok ezt csak részben erősítik meg (amint a 15. ábrán látjuk), az oktatásban foglalkoztatottak esetében ugyan magasabb az elégedetlenek körében a másodállás aránya, de az összefüggés nem szignifikáns; az egyéb területen dolgozó férfiak között pedig épp az elégedetteknek van több másodállása.

15. ábra. A másodállások és a jövedelemmel való elégedettség kapcsolata [%]

N = 1165

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

A másik változó, amivel a másodállások arányát összefüggésbe hozhatjuk, a családi állapot, pontosabban az eltartott gyerekek száma. Az adatok azonban nem mutatnak szignifikáns összefüggést egyik nem és munkahelyi ágazat esetében sem, mindössze azt tudjuk megállapítani (talán evidencia is), hogy az oktatásban dolgozó gyermekes férfiak kétszer nagyobb valószínűséggel rendelkeznek másodállással, mint a gyermekes nők.

A másodállások segítségével a főfoglalkozásból származó nettó jövedelmet nagyjából 30-40 százalékkal tudják emelni a pedagógusok (15. táblázat).

15. táblázat. Másodállásból származó jövedelmi adatok nemenként (Legutóbbi hónap nettó keresete, ezer Ft)
N = 192

	Oktatási terület			Egyéb		
	átlag	medián	módusz	átlag	medián	módusz
Férfi	63,5	50	50	42,8	42,5	50
Nő	39,1	30	40	44,2	40	40
Összesen	44,3	40	50³³	44,0	40	40

Forrás: Frissdiplomások 2011 – Educatio Nonprofit Kft.

Összegzés

Az adatok elemzése sok korábbi megállapítást és kutatási adatot megerősített. A 2010-es DPR-es adatokhoz hasonlóan továbbra is jellemző, hogy a különböző pedagógusképzési szegmensek hallgatói között jellegzetes attitűdbeli különbségek is vannak, amellet, hogy az objektív paraméterek (fizetés, munkahely-találási esély, a szaktudás konvertálhatósága) is eltérnek. Az óvodapedagógusok összességében továbbra is elégedettebbnek tűnnek minden más csoport képviselőinél, ami nem meglepő, ha tudjuk, hogy az ő speciális tudásuk mutatkozik a legkevésbé potensnek a munkapiaci hasznosság szempontjából. Az óvodapedagógusok és a tanítók számára is a mobilitási potenciál fokozásának első lépése a felsőfokú tanulmányok folytatása a következő pedagógusképzési vagy rokon szakmaterületi (szociális, kommunikációs stb.) szinten, a másik lehetőségük pedig a teljes profilváltás.

33 A medián és a módusz adatait magyarázandó a szórás értéke (Std.Dev: 34,9) itt jellegzetes helyzetet mutat: a másodállással rendelkezők nagy része alacsony (10–20 ezer forint) pluszbevétele tesz szert.

A tanárok a legelégedetlenebbek munkahelyi környezetükkel, a jövedelmekkel és a szakmai presztízzsel egyaránt, miközben még mindig a tanári (és a szakoktatói, mérnök-tanári) diploma tűnik a piacon leginkább eladhatónak.

Az elemzés során felbukkanó problémaegyüttesre hívta fel a figyelmet a gyógy-pedagógusok csoportja, akiknek a helyzete (legalábbis az elégedettségi adatokból kiolvashatóan) sajátos a közoktatáson belül és azon kívül, a legbizonytalanabb szervezeti status quóval és jövedelmi feltételekkel rendelkeznek, ezért ennek a csoportnak a helyzetét érdemes volna további kutatásokkal feltárni.

Irodalom

Chrappán M. (2010): Pályaelégedettség és karriertervek a pedagógus képzettségű hallgatók körében. In: Garai Orsolya et al. (szerk.): Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. 267–286.

Gáti A. (2010): A tanári főkérdőívek elemzése. Pedagógus 2010 kutatás anyagai. <http://www.tarki-tudok.hu/?page=hu/pedagogusok/12-pedagogus-2010-kutatas> Letöltés ideje: 2011. december 10.

Györgyi Z. (2010): Munkaerő-piaci esélyek, munkaerő-piaci stratégiák. In: Garai Orsolya et al. (szerk.): Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. 37–58.

Hajdú T. (2010): A pedagógus időmérleg naplók elemzése. Pedagógus 2010 kutatás anyagai. <http://www.tarki-tudok.hu/?page=hu/pedagogusok/12-pedagogus-2010-kutatas> Letöltés ideje: 2011. december 10.

Horn D. (2010): A tanári munkaterhelés és az iskolák eredményességének kapcsolata. Pedagógus 2010 kutatás anyagai. <http://www.tarki-tudok.hu/?page=hu/pedagogusok/12-pedagogus-2010-kutatas> Letöltés ideje: 2011. december 10.

Központi Statisztikai Hivatal (2012): Magyarország, 2011. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf> Letöltés ideje: 2012. július 15.

Lannert J.–Sinka E. (2009): A pedagógusok munka- és munkaidő-terhelése. Kutatási beszámoló. http://www.tarki-tudok.hu/file/tanulmanyok/kutbesz_pedteher.pdf Letöltés ideje: 2012. július 15.

Nagy M. (2010): Teher-e a pedagógusmunka? Intézményvezetői interjúk tanulságai. Pedagógus 2010 kutatás anyagai. <http://www.tarki-tudok.hu/?page=hu/pedagogusok/12-pedagogus-2010-kutatas> Letöltés ideje: 2011. december 10.

Nándori E. (2010): Átmenet a felsőoktatásból a munkaerőpiacra. In: Garai Orsolya et al. (szerk.): Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. 193–202.

Nemzeti Erőforrás Minisztérium (2011): Statisztikai tájékoztató. Oktatási évkönyv 2010/2011. Budapest.

OECD (2011): Education at a Glance 2011: OECD Indicators, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2011-en> Letöltés ideje: 2012. július 3.

Tárki-Tudok (2010): Pedagógusok időmérleg-vizsgálata. Pedagógus 2010. Kutatási zárójelentés. http://www.tarki-tudok.hu/file/tanulmanyok/v_pedagogus2010_zarotanutmany.pdf Letöltés ideje: 2011. december 10.

Sági M.–Ercsei K. (2012): A tanári munka minőségét befolyásoló tényezők. In: Kocsis M.–Sági M (szerk.): Pedagógusok a pályán. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 9–29.

Varga J. (2007): Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése. Közgazdasági Szemle, 2007. július–augusztus, 609–627.

Varga J. (2010): A pályakezdő diplomások keresete, munkaerő-piaci sikeressége a 2000-es évek elején. In: Garai Orsolya et al. (szerk.): Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási osztály. 59–81.

Varga J (2012): A tanárok foglalkoztatása és bérezése – hazai és nemzetközi kitekintés. In: Sági M. (szerk.): Erők és eredők. A pedagógusok munkaerő-piaci helyzete és szakmai továbbfejlődése: nemzetközi kitekintés és hazai gyakorlat. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 11–46.

Adatforrások

STADAT – 2.1.27.2. A szellemi foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban (2008–) – TEÁOR '08. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli016.html Letöltés ideje: 2012. július 15.

STADAT – 2.1.11. A munkanélküliek száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként (1998–) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf012.html Letöltés ideje: 2012. július 15.

